

(Mladenović, 1989), ili u pitanju: "zašto mi u najtežim situacijama uspevamo da pravimo krajnje odgovorne i etički uzvišene izbore, da bismo, u mnogo lakšim situacijama, kad više nije potreban visok moral već nešto zdravog razuma i pameti – pravili katastrofalne greške", pa "naši herojski izbori redovno vode ogromnim žrtvama, patnjama, razaranjima. Posle toga nastaju dugi periodi malaksalosti, neshvatljive pasivnosti, potpunog opuštanja" (Marković, 1994). Danas su prisutne i teze da se "u našoj istoriji ponavlja iskustvo da Srbi mnoge bitke dobiju na bojniom polju, a izgube za zelenim stolom" (Panić, 1997), ili da se "naš narod dobro drži u ratu, čak zadivljujuće dobro. Međutim, problem je što se u miru ne drži najmudrije, pa čak, ako hoćemo i najpametnije" (Diskusija, Zurovac 2000).

Ovaj tip mišljenja međutim, nije ni malo originalan. Još u 19. veku Vasiljević je pišući o "osobinama" srpskog naroda, beležio da je on razvijao vojničku hrabrost ali da "nije imao dovoljno ni vremena ni prilike, da se bavi oko unutrašnjeg društvenog uređenja", pa je zaključivao da "otuda i bivaju ti čudno kontrastirajući pojavi, da je Srbin hrabar na bojniom polju, a plašljiv na državnom" (Vasiljević, 1886). I pred Drugi svetski rat, kada su takođe razvijane teze o dobitnicima u ratu, gubitnicima u miru, Velmar Janković je tvrdio, "lako nam je bilo biti junak na megdanu. Sad je došlo vreme čojstva bez megdana". I on je mislio kao danas Ćosić da "civilno samoodržanje pada nam teže no ratno", a pišući o Beogradu navodio je da ima mnogo onih "koji bi hteli da ga nema", koji bi "sada hteli da u lažnom miru izgubi ono što je u krvavom ratu dobio. Mnogima je kriv što je živ". Na isti način analizirao je i razliku između "Srbijanaca" i "prečana" tvrdeći da je od "Srbijanaca" zahtevano da bude heroj i u miru, "da bude isti takav administrator kao i ratnik, da isto tako žrtvuje sebe u miru kao i u ratu, i da sačuva uopšte sve osobine koje je prečanska zapadna mašta o njemu kao o svom boljem izrazu iskovala. Van rata međutim on se obreo običan čovek kao i drugi što su", uz zaključak da je beogradskog čoveka kao pobednika obuzela bolest koja pobede pretvara u poraze – "bolest beznapornog života", pa uvek kada je "napuštao taj borbeni agonični životni stav i postajao ono što se u Evropi zove praktičan", on je "nasigurno gubio, išao u poraz" (Velmar Janković, 1938). Sasvim slično je i Slobodan Drašković video ključ srpske tragedije u tome što "za oružanu borbu, gde se traži hrabrost da se gine, tu smo prvi. Za političku borbu, gde se iznad svega traži smelost da se brani svoje, mi smo poslednji" (Drašković, 1947).

Isti stereotipni sud prenet je sa srpske na jugoslovensku "karakterologiju", pa je i za Jugoslovene važno isto: "Jugosloven jeste borac, ali nije radnik, nije organizator" (Dvorniković, 1939).

"NEMINOVNOST RATA".

Drugi nivo percepcije rata odnosi se na rasprostranjena uverenja o nužnosti ratovanja, odnosno na stav da je u konkretnim situacijama to najbolje ili čak jedino rešenje. Tako se Milorad Ekmečić pita šta da se radi u procepu između evropskog mira i "neophodnosti da se ovakve stvari rešavaju silom" (Ekmečić, 1992), a Dobrica Ćosić, razmatrajući "mirno rešavanje jugoslovenske krize" 1991, konstatuje da se ono "mora, najzad, da bi se konačno rešilo pretvoriti u ratno rešenje – u krvavo rasturanje jednog političkog monstruma" (Ćosić, 1992). I Amfilohije Radović vidi "realnost rata kao nečega što je nemoguće izbjeći", a maestralno opravdanje rata ovaj duhovnik pronalazi u tumačenju nesavršene ljudske prirode koja proizvodi "potrebu za čovjekovim podvigom i sukobljavanjem, sve u cilju da bi čovjek prevazišao u sebi i oko sebe to što je nesavršeno, i da bi na taj način dosegao do nečega što je savršenije u njemu samome". Tako je sveti Petar Cetinjski "prihvatio rat kao nužnost, kao neophodnost da bi se njime odbranilo ime, svetinja, i otečestvo", on po Radoviću nevoljno ratuje "da bi sačuvao nešto bez čega bi čovjek prestao da bude čovjek. Zato i kada ratuje, on ratuje na viteški način". Rat je "starozavetno", sveljudsko oružje kojim se pomaže trijumfu dobra, istine i istinske slobode u narodu (Radović, 1996). A Radovan Karadžić objašnjava da "naš ratnik nema vremena ni mogućnosti da se upita da li je moglo, i da li može drugačije", "to mogu da rade drugi, koji žive drugi i drugačiji život. Koji sebi mogu dozvoliti da ne pripadaju svome narodu, da ne budu Srbi, da ne budu, ako im se prohte, ništa. On nije to ništa", pa se na isti patetični način pita: "da li je ovo bio rat" i odgovara da rat ima svoje uzroke i ciljeve, a "ovde je uzrok rata bilo puko postojanje jednog naroda" (Karadžić, 1996). Kod savremenih autora mogu se pronaći tvrdnje da su u ratu 1992. crkveni velikodostojnici na čelu sa Patrijarhom bili "u stalnoj misionarskoj akciji motivisanja boraca i stanovništva za borbu" (Milutinović, 1996), kao i uverenja da "Srbi moraju da budu spremni da se brane onda kad su izloženi tuđoj agresiji" pa u tom smislu "Srbi nisu i ne treba da postanu pacifisti", sa zaključkom da su u kritičnim trenucima svoje istorije "uvek bili spremni da po potrebi, i oružjem brane svoju slobodu i pravo na nezavisnost i celovitost svoje zemlje. Tako treba da bude i u budućnosti" (Mihailo Marković, 1997).

I stariji pisci su olako prihvatili ratni put za rešavanje državnih problema, ali se razlika ipak mora uočiti u prostom poređenju društvene stvarnosti vremena u kojem su oni pisali i one koja obeležava savremeni trenutak. Starim piscima nije bilo poznato iskustvo svetskih ratova i utoliko je arhaičnije i neprimerenije vremenu pisanje modernih autora koji potpuno zanemaruju nedavna iskustva, odnoseći se prema ratu kao da žive u vremenu buzdovana i megdana.

Početak 20. veka se u potraživanju Makedonije pisalo da "doći do neke tuđe provincije možemo samo silom jer niko danas ne daje ništa bez krvi. Mi je možemo samo oteti. Oteti se može pak samo ratom i revolucijom. Ratovati a ne dizati u isto doba narod na ustanak, bilo bi čudnovato" (Novi Mirmidon, to jest Stevan Radosavljević 1902). Ili, u istom kontekstu, da "onima koji s oružjem u rukama i nasilnim zastašivanjem, ognjem i mačem, a nasuprot stvarnoj istini, ističu tvrđenje 'nema Srba u Makedoniji' ne može se naći drugi podesniji odgovor do odgovor s oružjem u rukama" (Novaković, 1906). A kada se radilo o Bosni i Hercegovini na koje su etnografska prava Srbije i Crne Gore "nesumnjiva", Cvijić je tvrdio da će, ako ne budu prisajedinjene, "sama Evropa uputiti srpski narod na put sile, i on će upotrebiti prvu povoljnu priliku da tim načinom raspravlja s Austro-Ugarskom ovo svoje najveće nacionalno pitanje". Zaključivao je, "srpski se problem mora rešiti silom. Obe srpske državnice moraju se poglavito vojno i prosvetno najživlje spremati, održavati nacionalnu energiju u